
Oroszország háborúja Ukrajna ellen

Az Athéni Nemzeti Könyvtár 2022 nyarán megjelentetett egy rövid, de magvas összefoglalást az ukrajnai helyzetről. A kis könyv anyagát a könyvtár sorozatának egy darabjaként a 2022. április 14-én elhangzott előadások alkotják, amelyeket a most egy éve elkezdődött ukrajnai fegyveres agresszióknak szenteltek. Az előadások, ahogy az előszóból megtudjuk, a szándékoknak megfelelően május 9-e, a „Győzelem Napja” előtt hangzottak el, abban az igyekezetben, hogy egy esetleges, és Putyin által remélt, nagy orosz győzelmet megelőzzenek, és „világos nyelven” kimondják a véleményüket: nem „különleges hadműveletről” van szó, hanem orosz agresszióról, amelyet ideológiailag a „Halhatatlan Ezred” (oroszul Бессмертный Полк) kultusz eredeti céljaitól és társadalmi helyzetétől egyre inkább eltérített és szakrálissá formált szerepébe ágyaznak. Ezt az eredetileg polgári kezdeményezést Putyin már rég állami szintre emelte és folyamatosan anyagi, valamint ideológiai támogatásban részesíti. Így érthető meg, írja a szerkesztő, hogy a „hadművelet” „náci kollaboránsok” ellen folyik: „ahogy a maiak elődjai öldökölték a nácikat, úgy kell a mostaniaknak megölniük azok kollaboránsait” (sic!, 10. o.). „Az idő sürget; Putyin nagy győzelmet akar felmutatni”. Ma már tudjuk, hogy ez nem történt meg, de azt is, hogy az orosz vezető nem adta fel. Mára az is világossá vált, hogy az ukránok sem adják fel, nem bíznak Putyinban, és nem hajlandók területeket feláldozni a bizonytalan békéért. Csak az nem világos, hogy mindennek mikor lesz vége.

Megjegyzendő, hogy az események a görögöket is érintik érzelmileg és egyéb tekintetben: ahogy magyar kisebbség él Nyugat-Ukrajnában, úgy van görög jelenlét a Fekete-tenger északi partján,

mégpedig az i. e. VII. századtól kezdve, bár jóval később, a VII. században is történtek betelepülések. Ezek a területek (Odessza, Mariupol, Herszon és más városok) ma is súlyos összecsapások színterei, és jelenleg nem világos, mennyire lettek elpusztítva.

A szerkesztő, egyúttal a három szerző egyike, Sztavrosz Zubulakis (Σταύρος Ζουμπουλάκης), 1953-ban született, jogot, filológiát és filozófiát tanult, egyúttal választmányi tag a Nemzeti Könyvtárban. Hozzájárulása a harmadik a tanulmányok sorában, és ott úgy tekinti, hogy – a kommunista múlt fényében – szinte szükségszerű volt Oroszország útja a háborúhoz.

Az első tanulmány („Bevezetés Ukrajna történetébe”) szerzője az 1968-ban született *Jorgosz Cakniasz* (Γιώργος Τσακνιάς), aki történelmet és régészetet tanult, majd szlavisztikából doktorált a Thesszaloniki Egyetemen. Ma a MIET, a Görög Központi Bank Irodalmi és Történelmi Archivumának a munkatársa, egyúttal szerkesztő, műfordító és fényképész.

Előjáróban, miután ő is elítéli a történeteket, megjegyzi, hogy Putyin kétségbe vonta az ukrán nyelv és nemzet létét, és helyette a közös eredet és az ezeréves közös és fényes orosz múlt képét vázolta fel. „Ukrajna – úgymond – mesterséges állam”. Ezt két megérzés mentén indokolta: az első a nyugatellenes orosz érzelmek, a másik pedig a premodern, a rasszizmushoz, sőt a nácizmushoz közel álló elképzelések. A szerző a közös orosz–ukrán történelmet vizsgálva egyetért Timothy Snyder szóhasználatával: „véráztatta földekről” van szó.¹

A szláv őshazát, a legelterjedtebb felfogást követve, a Pripjaty folyó vidékére teszi, Kijevtől északra, Csernobilhez közel: innen történt a nyugati, déli és keleti irányú szétvándorlás. Nyelvi tekintetben megjegyzi, hogy bár természetesen két, közös ősré visszavezethető rokon nyelvről van szó, a különbségek vannak annyira jelentősek, hogy ne lehessen az ukránt az orosz dialektusának nevezni. (Párhuzamként megjegyzi, hogy pl. az olasz és a spanyol között 70–80 százalék az egyezés a szókészletben, mégsem lehetne a kettőt „egyazon nyelvnek” nevezni.)

¹ Timothy Snyder, *Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin*. Basic Books, 2010.

A IX. század folyamán a szláv nyelvek mindenesetre nem különböztek még el jelentős mértékben egymástól. A keleti szlávok lényegében még azonos nyelvet beszéltek. Ekkor bukkan fel bizánci forrásokban a „Rosz” (Ρῶς) név (vö. Kijevi Rusz). A szó eredetileg északiakat, svédeket, normannokat jelölt. Az eredete minden valószínűség szerint viking, hajózással, evezéssel függ össze, és a „Rosz/Rusz” nyelvi alak egy hosszabb szóból többszörös áttételen keresztül rövidült le. Így jelölte végül a szlávokat, majd az oroszokat. Megjegyzendő, hogy a Pripjaty folyó a Dnyeperbe ömlik, a Dnyeperen le lehet hajózni a Fekete-tengerig, onnan pedig megnyílik a fontos kereskedelmi út Konstantinápoly felé. 880 körül Oleg fejedelem Kijevet tette meg fővárossá, így alakult ki a Kijevi Rusz, majd következett a kereszténység felvétele. A X–XI. században a kijevi állam erős feudális alakulat volt, de az alkalmazott rotációs irányítási rendszer állandó torzsalkodásokhoz vezetett és bomlasztó hatásúvá vált.

A XIII. században a mongol támadás elsöpörte a kijevi államot. 1199 és 1349 között két kisebb nyugat-ukrajnai formáció maradt csak fenn, amelyek a következőkben a fél-autonóm Ruténia, azaz Kárpátalja államot alkották. Danilo Romanovics² herceg egyrészt elismerte Batu Kán fennhatóságát, másrészt próbált nyugati szövetségeket kötni. 1253-ban egy pápai követ a *Rex Rusiae* címmel ruházta fel. Ily módon Danilo a Vatikán által elismert ortodox fejedelemmé vált. A szerző fontosnak tartja rámutatni, hogy az adott

2 Egy rövid ismertetésben természetesen nem lehet célunk átfogó tudományos értékelés és összegzés. Itt egy görög történészek által politikai aktualitásból publikált mű áttekintéséről van szó, így többnyire követünk célszerű az ő szóhasználatukat és beállításait. A magyar olvasónak a pontosításokhoz sok szakkönyv áll a rendelkezésére. Így pl. az 1996–2000-ben az Ozirisz gondozásában kiadott kétkötetes *Orosz történelem*, Mihail Heller (I. kötet), és a M. Heller és Alekszandr Nyekrics által írt *Szovjet történelem* (II. kötet). A pontos címük: I: *Az Orosz Birodalom története*, illetve II: *A Szovjetunió története*. Nevek helyesírása, hangsúlyok, beállítások eltérhetnek. Akit itt Danilo-ként említünk, az *Orosz történelem* I. kötet 63. oldalán mint Danyiil herceg jelenik meg. A következőkben továbbra is a görög szöveget vesszük alapul. Megjegyzendő még, hogy a több mint 1200 oldalas kétkötetes könyv *orosz*, illetve *szovjet* szempontú elemzés. Mindent, ami ukrán, ebben a beállításban kell látnunk. Az ukrán és az orosz közti különbség az itt áttekintett könyv lapjain azonban jól kiderül.

Ukrajna XX. századi történetéhez, bár ez sem ukrán szempontú, hasznos az osztrák Manfred Rauchensteiner, *Az Első Világháború és a Habsburg Monarchia bukása* című, hatalmas, 950 oldalas munkája (Bp., Zrínyi Kiadó, 2017, ©2013).

pillanatban a „nyugati rész az igazán ukrán- és oroszellenes”, és a történelme egyre inkább különbözött a nyelvileg még mindig egyseges keleti szlávokétól. A mongol hódítás jelentősen hozzájárult a nyelvi és politikai elkülönüléshez. A XIV. század közepén a rutén államot felosztották Lengyelország és a Litván Nagyhercegség között. Megalakul a Lengyel–Litván Unió, amely meghódítja Ukrajna nagy részét. Az Unióval szemben létrejön a Kozák Hetmanátus (orosz segítséggel, tesszük hozzá, amely azután függést eredményezett az oroszoktól). Moszkva fejlődésnek indul: a Moszkvai Nagyhercegség lerázza a mongol igát 1480-ban. Egy évszázaddal később a Nagyhercegség Királysággá alakul, míg Nagy Péter 1721-ben Birodalomnak nevezi az államot. A „nagyorosz”, illetve „Nagyoroszország” megjelölések eredetileg bizánci fogalmak voltak („Μεγάλη Ρωσία”) és a Kijevi Állam északkeleti területeire vonatkoztak. Csak Nagy Péter reformjai után váltak a jelzők mennyiségiből minőségivé: a „Nagy” immár az Orosz Birodalom nagyságát jelölte. Így jöttek létre a „nagyorosz” (великорусский), „kisorosz” (ukrán) és „fehérorosz” (vö. ma: belorusz, Belorusszia) fogalmak.

Az „Ukrajna” név első említése 1187-ből származik: a szó eredetileg Oroszország különböző határmenti területeit jelölte. A XVI. század közepétől Zaporozsje volt az „ukrajna”, vagyis a Lengyel Királyságot a krími tatároktól elválasztó határterület. Innen terjedt el a név és vált a teljes földrajzi egységet jelölő tulajdonnévvé. Ukrán értelmiségiek (pl. Tarasz Sevcenko és köre) a XIX. században fokozódó érdeklődést mutattak a nyelvük és a hazájuk iránt, „ukránként” definiálták magukat és elvetették a megalázónak érzett „kisorosz” jelzőt.

1523-ban Filofej (Φιλόθεος) pszkovi szerzetes fogalmazta meg a moszkvai nagyhercegnek címzett prófécijában a „Harmadik Róma” vízióját: Moszkvára várt a feladat, hogy az itáliai Róma, majd Konstantinápoly (amely a „második Róma” volt) bukása után egyesítse a keresztényeket mindenféle eretnekséggel szemben (a katolikusokat is ezek közé véve). A prófécia új életre kelt II. Sándor cár alatt a XIX. században a pánszlávizmus keretében.

A XX. század elején Ukrajna három részből állt: nyugati része részben a lengyelekhez, részben az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott, míg a nagyobb keleti rész az Orosz Birodalomhoz. A világháború és az Októberi Forradalom után három rövid életű államalakulat jött létre: Kelet-Ukrajna (orosz területen), Nyugat-Ukrajna (osztrák–magyar területeken), és a Hucul Köztársaság (a Kárpátokban). Az orosz polgárháború rengeteg áldozattal járt Ukrajnában is, majd megalakult az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság. Az „ukrán” jelzőt a szocialista alakulat a „helybeliség” (orosz *коренизация*) elképzelése jegyében kapta. A kifejezés szó szerinti jelentése ’meggyökereztetés’, és eredeti szándékában az orosz elem visszaszorítását célozta a békés egyetértés jegyében egy soknemzetiségű országban. Ez az elképzelés azonban hamar visszaütt. Sztálin felismerte, hogy hiba volt egy működő politikai elnyomó eszközt félretenni, miközben az jól segíti a totalitáriánus vezért, és ugyanakkor hasznos az orosz patriotizmus számára, kivált egy fenyegető világháború árnyékában. „Jellemző – írja a szerző –, hogy Putyin az orosz támadás előtt nem mulasztotta el hibáztatni a bolsevikokat azért, hogy óriási hibát követtek el, amikor függetlenséget adtak Ukrajnának egy olyan kérdésben, amelyet ő «ezeréves orosz történelemnek» nevez”.

A fentiekkel párhuzamosan Ukrajna a szovjet–lengyel háború célkeresztjében is találta magát. A lengyel nacionalisták, Piłsudski vezetésével egy formálisan független, valójában ütközőállam Ukrajnát akartak létrehozni Lengyelország és a Szovjetunió között. „Ekkorra már – írja a szerző – az ukránok egyaránt gyűlölték az oroszokat is, és a lengyeleket is,³ azt a két népet, amelyek hagyományosan területeket akartak elcsatolni az országukból, vagy akár bekebelezni az országuk egészét is.” A Molotov–Ribbentrop-paktum után Nyugat- és Északnyugat-Ukrajnát (Galiciát és Volhíniát) Szovjet-Ukrajnához csatolták, egyúttal felosztották Lengyelországot Németországra

3 Ma, 2022–23-ban mindez másként van. Morawiecki öleléssel köszönti Zelenskijt, a végveszélyben levő Ukrajnát egész Európa segíti, Magyarország is minden módon, a fegyvereket leszámítva, és ez alighanem nem azért van, mert Ukrajna a demokrácia mintapéldája, hanem mert tudják, mit jelent az újjáéledő szovjet rezsim, és azt különösen a volt szovjetizált országok vetik el. „Neoszovjetunió” nem győzhet – ebben alighanem mindenki egyetért, és ezt a meggyőződést nem kell magyarázni.

és a Szovjetunió között. Ugyanekkor kebelezték be a balti országokat is a Szovjetunióba (24. o.).⁴

Mielőtt az eseményekben tovább menne, a szerző részletesen kitér a Nagy Ukrán Éhínségre (Holodomor). Ma már jól ismert, mi történt, nemcsak Ukrajnában, hanem Oroszországban, Belorussziában és Kazahsztánban is, bár az ukránjai a legkirívóbb tragédia. Nem felejtendő el, hogy az ukrán feketeföld (csernozjom) a világ legjobb termőtalaja! A parasztoktól mindent elvettek, a következő évre szóló vetőmagot is, egyúttal megtiltották, hogy elköltözzenek. A következmény egy szigorúan titokban tartott éhínség lett. A lakosság mindent elfogyasztott, amit lehetett, és kannibalizmus is előfordult. A leghiggadtabb becslések 3,3 millióra teszik az éhen haltak számát. Az eset szigorú tabunak számított, és a kiszivárgott részleteket „imperialista propagandának” minősítették. A tény azonban letagadhatatlan, kivált, hogy ide vonatkozó titkosszolgálati jelentések is napvilágot láttak. A szerző idéz egy archivált híradást Hennadii Boriaktól, amely le is tölthető az Internetről: a bíróságok 2500 embert ítélték el kannibalizmusért, és ezer esetben a bírósági peranyag teljes mértékben fennmaradt (26. o.). Természetes, hogy az ukránok ezt soha nem fogják elfelejteni.

Az ország 1991. augusztus 24-én nyerte el a függetlenségét. Lemondott a területén levő nukleáris fegyverekről, cserében azért, hogy garanciát kapott Oroszországtól, hogy az nem fogja megtámadni...

2004-től zavargások és politikai gyilkosságkísérletek történtek nem világos háttérrel. Juscsenko megmérgezése dioxinnal, Janukovics állítólag „jobb ajánlatot kapott Putyintól”, és visszalépett az európai orientációtól, Euromajdan (EU melletti tüntetések), majd „A Méltóság Forradalma” (Революція Гідності) ... krími háború, „véráztatta földek”...

A szerző visszatér a kezdőgondolathoz: mindössze 15 év alatt, 1930 és 1945 között, mintegy 14 millió ember vesztette az életét. Ebben benne foglaltatnak a holodomor, a sztálini megtorlások áldozatai, a holocaust, a Vörös Hadsereg hadifogjai, akik a táborokban éhen haltak, emlékeztet Lengyelországra, Katyńra, Hitlerre, Sztálinra,

4 A komplikált történéseket sem az itt recenziált írás, sem a jelen sorok írója, az adott keretek között, nem tudja követni. Ismét utalni kell a fentebb idézett *Orosz Történelemre*. A II. kötet a 74. oldaltól kezdve, nagy részletességgel ismerteti az eseményeket és azok hátterét is.

hasonlóságokra és különbségekre a hadműveletekben („munkamegosztás” – ld. a Varsói Felkelést), és a ma az Egyesült Államokban élő 81 éves Pavel Litvinov szavaival fejezi be: „nem létezhet szabadság egy olyan országban, amely egy másik ország szabadságát nyomja el”. Litvinov egy volt a nyolc szovjet állampolgár közül, akik 1968-ban tiltakozni mertek a Prágai Tavasz eltiprása ellen.

A második tanulmány („Θὰ εἶναι μακρὰ ἡ δοκιμασία” – ’A megpróbáltatás hosszú lesz’) szerzője az 1969-ben született *Dimitrisz Hrisztopulosz* (Δημήτρης Χριστόπουλος), az Athéni Jogi Egyetem Dékánja, egyetemi tanár, politológus, ombudsman, EU-parlamenti képviselő, közíró, szerkesztő. Fejtegetéseiben gyakran alkalmaz történetfilozófiai megközelítéseket, kedveli az összehasonlításokat és a szélesebb összefüggéseket. Putyint sikertelen machiavellistának tekinti, és rámutat, hogy a támadása egy független ország ellen a legtöbb, sztereotípiáktól sem mentes nyugati szemében megdönthetetlen bizonyítéka annak, hogy Oroszország az abszolút gonoszság megtestesítője.⁵ Ezt a meglátást azonban rögtön filozófiai síkra tereli: „ami történt, az orosz barbárság önbeteljesítő próféciája”. „Egy előrejelzés, amely – részben legalábbis – oka volt a valóra válásnak”.⁶ Óv attól, hogy Európát ugyanakkor piedesztálra helyezzük: Európa

5 Hrisztopulosz éppen nem említi, de ugyanez a „sztereotípiá” volt, a jelen sorok írója jól emlékszik, Reagen elnöknek az a kijelentése az afganisztáni beavatkozás után, hogy „a Szovjetunió a Gonosz Birodalma” („the Realm of Evil”). Reagennek igaza volt, és mégsem volt igaza: a meglátás éppen nem állt Gorbacsovra, akivel nagy nehezen összejött egy csúcstalálkozó. Csakhogy Gorbacsovot aztán megbuktatták. Gorbacsov ritka figura volt. A jelen sorok írójának személyes véleménye szerint ezer évben egyszer fordul elő egy ilyen politikus az orosz történelemben. (Ha nincs igaza, cáfolják meg a történészek! Ismert azonban, hogy Putyin „nem ért rá” személyesen ott lenni Gorbacsov temetésén. Más európai vezető sem ment el; Orbán azonban ott volt. A halott emléke ezt megérdemelte, a hivatalos Oroszország azonban semmi együttérzést nem érdemelt.)

6 Hogy ezt megértjük, Robert K. Merton 1948-ban megfogalmazott tételére („The Self Fulfilling Prophecy”) kell gondolnunk. „Az önbeteljesítő jóslat egy kezdetben hamis állítás, amely változást idéz elő a viselkedésben, és ez a változás az eredeti hamis állítást végül valóra váltja. Más szóval az igazságként kezelt jóslat, miközben ténylegesen valótlan volt, eléggé befolyásolta az embereket akár félelemmel akár logikai zavarral ahhoz, hogy a reakciók végül teljesítsék az egykor hamis jóslatot”. A motívum, ha nem így fogalmazták is meg, az ókori hagyományból is ismert (ilyen pl. az Oidipusz-történet). Szláv vonatkozásban azonban éppen az említett Oleg fejedelem esete ez, amelyet Puskin „Ének a Bölcs Olegről” (Песнь о вещем Олеге, 1822) című balladája örökítette meg (Oleg haláláról van szó). A motívum, a szlávok vonatkozásában, úgy tűnik, skandináv eredetű. Maga az „Oleg” név is az óskandináv Helgi-ből származik, az pedig a német *heilig* (’szent’) etimológiai rokona.

sem igazán Európa. Mindenesetre az abszolút másság a kettő között és annak megfogalmazása pozíciót jelöl ki Oroszország számára. Ez, valamint az a megalázottság, amely a Szovjetunió szétesését követte, ideális előfeltételeket biztosított az orosz expanzionizmus fellángolásának, amely a politikát más eszközökkel, ti. a háborúval folytatta. Ami ma Európában kizárt barbárság egy nemzetközi konfliktus megoldására, amott egyszerűen egy az eszközök között.

A szerző a következőkben a „makedón” és a ciprusi kérdést hozza fel párhuzamnak. Görögország egyik „megoldást” sem tekinti legálisnak, mégis még csak fel sem merült a fegyveres összecsapás ötlete.⁷

A következő fejezet „XX. századi asszociációkkal” foglalkozik. Elveti, mint naiv elképzelést, hogy a II. világháború oka a Lengyelország elleni támadás lett volna. A dolog sokkal bonyolultabb, a versailles-i békéig és annak a hibáig kell visszamenni. Így tekintendő hibának a „poszthidegháborús európai szerződés”, vagyis, hogy teljesen ignorálták a felbomlott szovjet birodalom érzékenységeit, hozzáadva, hogy a NATO „meggondolatlanul terjeszkedett Kelet felé”.⁸ Ahogy azonban – írja a szerző – Németország megalázása az

7 Mindkét eset speciális probléma. A szkopjei állam, amelyet ma „Észak-Macedóniának” neveznek, hosszú időn át küzdött a nevéért, miközben a terület önállósodása nem volt nemzetközi konfliktus veszélyével terhes. Történetileg a „makedón” egy északi görög dialektust jelöl, és a szlávhoz nincs semmi köze. Más kérdés, hogy a terület részben egybeesik a történelemből ismert Macedóniával. Az ottani (szláv anyanyelvű) nacionalisták azonban még Nagy Sándor hovatarozását is elvitatták (!), és ez máig tartó nézeteltérésekhez vezetett. Nyelvészetileg nézve a kérdés világos. Szlávok oda több mint ezer évvel később érkeztek. A szláv anyanyelvű „macedónokat” a bolgárok is kritizálják: a nyelvük nem más, mint egy nyugati bolgár dialektus – nem tekinthető önálló nyelvnek. Az ókorra visszanyúló érvek a XIX–XX. századi szláv nacionalizmusok igazolására értelmetlenek. Ciprus esetében talán nem annyira szerencsés a szerző párhuzama: ott, 1974-ben, török támadás és megszállás következett. Ezt ma is elfogadhatatlannak tartják, nemzetközileg is. Viszont szintén igaz az a kevésbé hangsúlyozott tény, hogy a török beavatkozás előtt atrocitások érték a török cipriótákat (ahogy – állítólag – az orosz kisebbséget Ukrajnában az ukrán „nacionalisták” részéről). Nehéz objektíve megítélni a helyzeteket. 1974 után, mint ismeretes, Görögország felmondta a NATO-tagságát, majd később – török beleegyezéssel – visszakerült a szövetségbe.

8 Itt talán árnyalni kell egy NATO-tag ország történésze véleményét. A jelen sorok írója világosan emlékszik, hogy Horn Gyula népszavazást tartatott a NATO-tagságról, és a lakosság igen magas százalékban igent mondott. A balti országok és Lengyelország még jobban siettek tagok lenni. Most látszik igazán, hogy mindez mennyire helyes döntés volt. Amivel az ember nem számolt (a jelen sorok írója mindenesetre nem): azt hitték általában, hogy a volt Szovjetunió polgárainak elégük lett a majd kilencven éves diktatúrából, és normalitásra töreksenek. Hogy a birodalmi eszme erősebb volt, arra valószínűleg kevesen gondoltak.

I. világháború nem indokolhatja Németország fegyveres fellépését, úgy nem indokolhatja Oroszország kirekesztése a mostani fegyveres fellépést, még ha magyarázza is bizonyos fokig az utóbbi „revizionista felindulását”. Az irdatlan nagyságú országban „valami az orosz kiáltja”, valamit, ami allegorikus és földrajzi értékrendet alkot, amiről úgy tekintik, hogy jog szerint megilleti őket,⁹ és szemben áll a „nyugati degeneráltsággal”. S Oroszország úgy tekinti, hogy a legalkalmasabb módja annak, hogy meghallgattassék az „orosz világ”, a támadó háború. Csakhogy – írja a szerző – a támadó háború igazságtalan. „Ezért a békére való felhívás ma nem semleges álláspont, hanem elködösíti a harcoló felek felelősségét. A *nem 'a háborúra* azt kell jelentse, hogy Oroszország abbahagyja a támadásait, és nem azt, hogy Ukrajna beszünteti a védekezését.” (37–38. o.)

A háború másnapja? A viszolygás Oroszországtól jelentősen megszilárdult a nyugati világban. Olyan országok, amelyeknek eszükben sem volt, hogy csatlakozzanak a NATO-hoz (Svédország, Finnország), most tagságért folyamodtak. „Íme a putyini másság-ipar” (Ἰδὸν ἢ ἐτερογονία τῶν πουτινικῶν σκοπῶν, 38. o.)! És Törökország – jegyzi meg a szerző – az egyetlen NATO-tag, amely Putyinhoz hasonlóan viselkedett 1974-ben, most vétót emel. Ukrajna pedig – Putyin szerint a bolsevikok és Lenin műve – „megacélozódik”. Oroszországnak ezentúl, bármi lesz is a végkifejlet, mindig azzal a félelemmel kell majd szembenéznie a déli határainál, amelyet mostani barbár viselkedése csak fokozott.

A nagy talány Oroszország de-démonizálása. Ha ez nem sikerül, Oroszország az örök „más” marad, és az örök nyugatellenesség „iránytűje”.

Orwelli felütéssel, bár nem utalva az íróra, indul a következő fejezet „Az igazi háború és a gondolat forgalomirányítói” alcímmel. Etikai kérdéseket feszeget: mennyire volt elfogadható a NATO beavatkozása Jugoszláviában, mi volt Milosevics etnikai tisztogatása, mi volt szeptember 11.? Most éppen nem az amerikaiak a rossz fiúk,

⁹ Ez eszünkbe juttatja, amit Dmitrij Rogozin írt 9 évvel ezelőtt Alaszkáról és az Aleuti-szigetekről. Árulás volt a feladásuk, és vissza kell térniük Oroszországhoz.

hanem az oroszok. A szerző kényelmetlenül érzi magát: „olcsó etikusság egy háborút és emberéletek elvesztését használni fel annak bizonyítására, hogy az ellenfeled áll a történelem rossz oldalán”. A bűnözőkkel harcolni kell. Hát akkor Hitlerrel, Sztálinnal, Pol Pottal nem tárgyaltak? A szélsőjobboldali lengyel miniszterelnök szerint nem, de ez nem állja meg a helyét, jegyzi meg a szerző. Szerintünk ebben a kérdésben nem tud megoldást kínálni, de mindenesetre megjegyzi, hogy minden „mátság” ellenére Oroszország *Európa*. Ez a dilemma marad meg az öreg kontinens számára a jövőben.¹⁰

Oroszellenesség – oroszbarátság: a szerző több éven át az *Emberi Jogok Nemzetközi Szövetsége* alelnöke, majd elnöke volt. Így – írja – többszörösen alkalma volt megtapasztalni azt az erős viszolygást, amelyet Oroszország mint entitás kiváltott nemcsak az Atlanti Óceán két partján, hanem, „gyűlöletté fokozódóan” (sic!), Közép- és Kelet-Európa nem jelentéktelen részében. Az ukrajnai beavatkozás után ez a gyűlölet óriásira nőtt.

Görögországban a kép más volt, és részben még ma is más, dacára annak, hogy az utóbbi időben jelentősen változott negatív irányban.

Az Athéni Egyetem 2001-ben díszdoktorrá avatta Putyint, és a Peloponnészoszi Egyetem ugyanezt tette 2018-ban. 2022 májusától görög egyetemi oktatók követelik a cím visszavonását, „és ezt helyesen teszik”, írja. Megjegyezhetné valaki, folytatja, hogy 2001-ben nem tudtuk, hogy Putyin milyen kíméletlen despotá. Nem igaz. Az első pillanattól világos volt. A politikai megtorlások, támadások a

¹⁰ Szerintünk ez nem pontos. Először is Oroszország, közigazgatásilag, csak az Urálig Európa, másodsor maga Oroszország sem kíván túlságosan Európa vagy Nyugat lenni. Harmadsor, mégis létezhet egy eltérő preferenciákkal és nagy különbségekkel rendelkező (egységes?) ország. India is elég nagy, és bár a világpolitikában sokkal kevesebb negatívumot kínál, mondhatni, semennyit, nehéz egységes országnak tekinteni. Földrésnyi nagyságú, a hagyományai tartják egyben, ahogy Európát is, de pl. a „nemzet” fogalma nem alkalmazható rá, ahogy Európa egészére sem lehetne egy „európai nemzet” fogalmát ráhúzni. Oroszország mindig „más” fog maradni, de a javuló életszínvonal mellett a „mátság” kevésbé lesz problémás. Emmanuel Macron, most, az orosz támadás évfordulóján, óvott attól, hogy „Oroszországot teljesen tönkretegyék” és megalázzák. A háborút követő napon világosan látni kell a diplomáciai továbblépés útját. Igaza lehet: arra gondolhatott, ami Németországgal történt az I. világháború után (és amiben, ti. Németország megalázásában, a franciáknak vezető szerepük volt). Ne legyünk azonban naivok: amíg az oroszok „atombiztos”, később mégis elhagyott, bunkerekre, céltalan építkezésekre, fegyverekre és megszállásokra költik a pénzt, nem lesz életszínvonal emelkedés.

homoszexuálisok és mások ellen ismertek voltak. 2022 márciusában a Peloponnészoszi Egyetem valóban visszavonta az adományozott doktori címet. Az Athéni Egyetem azonban nem, s ezért a felelősség az egyetem akkori rektorát terheli.

A szerző „görög sajtóságok” taglalásával és rövid nemzetközi kitekintéssel zárja az írását.¹¹ A görögök oroszbarátsága elsősorban történelmi gyökerű, és eredetileg a konzervatív jobboldalhoz tartozott. Tisztán politikai okokból azonban ez a hidegháború idején megváltozott: a szimpátia a baloldalhoz került, míg az Agathangelosztól eredeztetett „szőke faj” iránti remény megmaradt a folklórban.¹² Azt a zavart, amely a jobboldalnál „sokkal hangosabb” baloldalon megmaradt, úgy lehetne összefoglalni, hogy az orosz beavatkozást nem üdvözölhetik ugyan, de ahányszor csak tehetik, a NATO-nak mennek neki.

Záróakkordként a szerző még egyszer filozófikus-pszichológizáló lesz: az ukrán válság világméretű élelmezési katasztrófával terhes.

¹¹ Az írás utolsó frissítése: 2022. május 21.

¹² Itt magyarázatok szükségesek. A görög folklór, érte ez alatt a Konstantinápoly bukását követő népköltészetet, sokkal jelentősebb mintsem az átlag kutató gondolná. Az oka ennek összetett. A legfontosabb valószínűleg az, hogy birodalom és állam megszűntével, a hivatalos kultúra és irodalom restriktiók áldozata lett, illetve Görögországon kívülre szorult. Ez mindenesetre nem jelent „sötét korszakot” úgy, ahogy Mükéné-kor és Homérosz megjelenése közé szoktak egy mintegy 400 éves periódust tenni. A középkor és a kora-újkor ezen periódusa ugyanolyan elmélyült kutatást és nyelvi, illetve egyéb felkészültséget igényel, mint a görög történelem bármely más korszakának a tanulmányozása. Agathangelosz pontos kiléte nem ismert; álnévről vagy jelzőről lehet szó, és az álnév is eredetileg csak a korpusz egy műve szerzőjéé: Világosító Szent Gergely megkínzásának a történetéé. Szent Gergely Tirdat öröme királyt akarta megtéríteni. A későbbiekben Diocletianus elől menekülő más szentek története is bekerült az összefoglalásba, amely több redakcióban és kiegészítésekkel hagyományozódott. Az írás „Örményország története” címmel maradt fenn, és valószínűleg az i. sz. IV. vagy V. századból származik. Ami a jelen esetben fontos: a mű tartalmaz egy utalást egy „szőke fajra”, mint olyanra, amely segítséget hoz a török elnyomás alatt élő görögöknek, és ez nem más, mint az oroszok. Egy talán hibás felfogás szerint az igazi szerző egy Szent Hegyi szerzetes, Theoklitosz Poliídész (Theokletos Polyeidēs, Θεόκλητος Πολυειδής), aki 1750-ben profetikus könyvet publikált „Agathangelosz” címmel, és az utalás itt található meg legelőször. Rigasz Fereosz (Ρήγας Φεραίος) szabadságharcos 1795-ben Bécsben újra kiadta a könyvet, és akkor a „szőke faj” konnotációi tovább bővültek. Theokletos Polyeidēs neve nem szerepel sem az A. P. Kazhdan által szerkesztett 1991-ben kiadott *The Oxford Dictionary of Byzantium*-ban, sem a magyar kiadású *A bizánci irodalom kistükrében*, sem a népdalokat is tartalmazó *Az újjörög irodalom kistükrében*, így az a benyomás keltődik, hogy folklór képzetekről van szó, ami annál is érthetőbb, mivel a görögök felszabadulása a török iga alól Bizánc bukását (1453) követően állandó téma volt. Ne felejtsük el a fentebb említett Filofej (Φιλόθεος) pszkovi szerzetes 1523-as próféciáját sem.

A világ pedig, minél nagyobb a veszély, annál inkább hárit. Semmibe veszi a veszélyt, mert elfojtja a gondolatot. Márpedig ez a háború nemcsak az etikai ellenállóképességünket és a korizlésünket fogja próbára tenni.

A már említett szerkesztő, Zubulakisz írása a helyenként erős nyelvezetet használó befejező tanulmány: „Az erőszak és a háború orosz útja”. Adam Michnikkel kezdi. Amikor megkérdezték, „mi a legrosszabb a kommunizmusban”, ezt válaszolta: „ami utána jön”. Márpedig Michnik a saját bőrén tapasztalta meg, mi is ez a rezsim. Mégis az lebegett a szeme előtt, hogy a megörökölt föld mérgező virágok táptalaja lesz. Így is történt, jegyzi meg a szerző: ez a helyzet állt elő az összes posztkommunista országban, így vagy úgy, és kétségtelen, hogy a legnegatívabb verzió a putyini.

Minden elemző egyetért abban, hogy a háború melletti döntés Putyiné: ez a háború egy diktátor háborúja. Ily módon nem meglepő, hogy két hónappal a támadás előtt betiltották a kommunista múlt és az emberjogi kérdések tanulmányozására alapított Memorial szervezetet, majd pedig négy nappal a hadművelet megkezdése után elutasították a szervezet fellebbezését.

Így ebben a pillanatban nincs senki, aki hivatalosan cáfolhatná a rezsim terjesztette hazugságokat. Érvényesül a régről ismert tény: a hazugság a diktatúra lényegéhez tartozik. Nincs ellenvélemény: Putyin azt csinál és mond, amit akar. Nem háborút visel, hanem „speciális hadműveletet” indított, hogy „nácitlanítsa Ukrajnát”. Lehetséges azt mondania, hogy az „ukrán polgári lakosság elleni atrocitásokat maguk az ukránok követik el”, ti. „az ukrán nacionalisták”. Ideológiája az orosz birodalmi gondolat, amely nem tudja elfogadni „Kisoroszország” független létét: csak Nagy-, Fehér-, és Kisoroszország létezik. Kisoroszország a Nyugat felé fordul, és ezt a veszélyt csak háborúval lehet elhárítani. Putyin csodálattal adózik a szovjet múltnak. Narratívájának két fő tengelye a Nagy Honvédő Háború (az elnevezés Molotovtól származik) és a világűr meghódítása Gagarin által. Az egyetlen kivételt az orosz nép hősie náciellenes harcában a nyugat-ukrajnai nacionalista szervezetek képezték, és minden mai ukrán ajkú ezek leszármazottjai. Szószólója és fő támogatója az

imperialista nagyhatalmi ideológiának a Moszkvai Patriarchátus, és személyesen Kirill pátriárka.

A szerzőnek, mint ortodox kereszténynek, külön bosszúságára szolgált a következő eset: Kirill pátriárka 2022. március 6-án, pár nappal a hadműveletek megkezdése után, farsangvasárnap, a nagyböjt kezdetén, a Bocsánatkérésnek¹³ szentelt Úrangyala imádság során, a moszkvai Megváltó Krisztus katedrálisban ígét hirdetett. Az igehirdetésben azt fejtette ki, hogy a megkezdett harc „metafizikai, nincs fizikai tartalma”. A metafizikai tartalom pedig a Gay Pride elvetése! Ahhoz, hogy valaki az erős országok közé tartozzon, egyetlen próbatételnek vették alá, s ez a Gay Pride-ra vonatkozik. Ez a jelenség a Nyugat erkölcsi és szellemi dekadenciájának a kifejeződése, és az Istentagadás bizonyítéka. Ez tehát a háború célja: az erkölcsösség megvédése és annak megakadályozása, hogy a Gay Pride betörjön Szent Oroszországba. Ukrajna, amely az Európai Unió és a nyugat része akar lenni, közvetlen veszélyt jelent Oroszország számára, nemcsak katonait, hanem erkölcsit és szellemit is. A háború igazi előidézője tehát a dekadens Nyugat. Az ultranacionalista Alekszandr Dugin, Putyin fő ideológiai támogatója szerint Oroszországnak nemcsak védekeznie kell a nyugati hanyatlás és korrupció ellen, hanem magát a Nyugatot is meg kell védenie saját magától.

Mindenhhez Kirill pátriárka szolgáltatja az ideológiai alapot, vagyis „az orosz világ” a Русский Мир eszméjéhez.¹⁴ Ukrajna, Fehéroroszország, és Moldávia nem lehetnek önálló államok, mert az „orosz világhoz” tartoznak. A húsvéti nagyböjt első vasárnapján (2022. március 13-án) Kirill ismét ígét hirdetett, és kifejtette azt a mítoszt, hogy a fenti országok elválaszthatatlanul összekötődnek Oroszországgal: a kapocs az ortodox hit, az orosz nyelv, és a közös kultúra, és következképp nem alkothatnak külön államokat.

13 A Bocsánatkérés a Bűnbánat Szentsége része. Ennek során a templomban a lelkipásztorok, de a hívek is, szertartásosan bocsánatot kérnek egymástól, a hívek a lelkipásztoroktól is. A Bocsánatkérést (Συγγνώμη) a Megbocsátás (*metanoia*, μετάνοια, lat. *absolutio*) követi. A szertartás népszokásként az otthoni ünneplésben is tovább él. A Hét Szentség latin neve *Septem Sacramenta*, görögül pedig τὰ Ἑπτὰ Μυστήρια (népiesen τα Εφτά Μυστήρια), vagyis a „miszterium” szót használják.

14 Régi megfigyelés, hogy az oroszban a „mir” (мир) egyaránt jelöli a ’világ’ és a ’béke’ fogalmát. A ténynek történeti-szemantikai okai vannak, és következtetéseket lehet levonni (ld. a „mir” címszót a Vasmer – Trubacsov-féle etimológiai szótárban).

A nagyböjt negyedik vasárnapján, 2022. április 3-án, Lépcsős Szent János¹⁵ ünnepén, egyúttal utalással a pravoszláv egyház által nagy tiszteletben tartott Aranyszájú Szent Jánosra is, a Fegyveres Testületek előtt beszélt. A két Jánost hívta segítségül, és különösen a „lépcsőt”, azt hirdette, hogy az ukránok szétzúzása az egyetlen lehetséges út. Vagy felfelé halad valaki, vagy lezuhan és összetöri magát. Oroszország útja felfelé vezet. Más szavakkal, Ukrajnát le kell győzni, lehetőség megegyezésre vagy meghátrálásra nincs.¹⁶

A szerző szókimondó véleményét valamelyest tompítva azt lehet mondani, hogy szerinte, és alighanem [a hivatalos (?) Oroszországot kivéve] mindenki szerint, tesszük hozzá, Kirill viselkedése gyomoremelő. Tanítása, írja, az evangélium ellenpólusa, és egyetért Rowan Williams anglikán püspökkel, volt canterbury érsekkel, aki szerint az Orosz Egyházat ki kell zárni az Egyházak Világszövetségéből. Az egyház ilyen mértékű összefonódására egy elnyomó rendszerrel a náci Németország és a Deutsche Christen óta nem volt példa (ld. mindehhez az 52–58. oldalakat).

A szerző, az „orosz másság” elemzésének beláthatatlan dimenzióiról lemondva annyit jegyez meg, hogy a fenti ötletek nem most és nem pontosan Kirill fejében születtek meg. Megvoltak a szlavofilek ideológiájában, akikre Putyin is hivatkozik, és akik – mint írók – a tiszteletünkre tarthatnak számot. Ezek azonban, ha libertariánusok

15 Ἰωάννης τῆς Κλίμακος (525–600), a VI–VII. század lelki írója. A keresztény tökéletességet harminc fokú lépcsőhöz hasonlítja. A névhez ld. Berki Feriz, *Az ortodox kereszténység c. könyvét* (Bp., 1975, 333. o.). A szerző, rosszul fordított latin nevén, Johannes Climacus, míg a Dimitriosz Hadzisz és mások által szerkesztett *A bizánci irodalom kistükre* antológiájában (Bp., Európa, 1974, 599–603.) meghagyják a görög nevet magyar helyesírással: Jóannésztesz Klimakos. Művét ott a *Scala Paradisi* címmel idézik. A keresztény írók ismerik Sinai Szt. János (Ἰωάννης Σιναιτης) néven is. A mű modern fordítása Κλίμαξ ('Klimax') címmel, 13. kiadásban, 1999-ben jelent meg az attikai Oroposzban, az ottani Paraklitosz-kolostor gondozásában. (A kolostor neve János Evangéliuma 14,16.26; 15,26 és 16,7 helyeire utal).

16 A jelen sorok írója rendszeresen nézi a legjobb görög magán tévétársaság, a SKAI, esti híradóját. Nem tudja megállni, hogy a következőket meg ne említse: a 2022. április 29-i adásban az orosz Россия 1, Прямой Эфир, Russia Media Monitor bemondója átszellemült mosolylyal (!) a következőket jegyezte meg, görögre fordítva, egy stúdióbeszélgetésben: „Εμείς θα πάμε στον Παράδεισο, ενώ αυτοί απλώς θα τα καταράσσουν”, vagyis: ’Mi a Paradicsomba megyünk, ezek pedig egyszerűen elpatkolnak’ – ez a vízió egy nukleáris összecsapás következményeire vonatkozott. A produkciót a jelen sorok szerzője képernyőfotó formájában őrzi. És ugyanilyen fotón őrzi a görög műsorvezető, Koszioni, megrökönyödött arcát is.

voltak is, többségükben nem az erőszakot hirdették.¹⁷ A „Harmadik Róma” messianisztikus eszméje és az orosz „kívülállóság” gondolata azt bizonyítja, hogy az egyházuk egyszerűen nem gondolta újra a múltját. Az orosz messianisztikus út megtételéhez elengedhetetlen a birodalmi lét. A „hadművelet” (a „háború” szó tilalmas) jó cél érdekében történik: Ukrajna felszabadításáért, a nácik és a kábítószer-élvezők felszámolásáért, és hasonlókért.

Hogy mi a mi teendőnk? A szerző felsorolja. A háború bűneit pontokba kell szedni, hogy a bíróság majdan dönthessen. Fontosnak látja, hogy az energiaválságra hivatkozva nem szabad Putyin csitítására törekedni: Ukrajnát győzelemre kell segíteni. A demokratikus Európa nem ismételheti meg egy új München hibáját. Nem hiszi, hogy Oroszország nem érzi meg a szankciókat. Igen fontos, hogy ne engedjük meg Putyinnak, hogy Oroszországot elszigetelje Európától. Putyin gyűlöli a demokratikus Európát, és falat akar emelni, pl. a történelem meghamisításával. Ha az alkotók, Puskintól Tarkovszkijig nem európaiak, akkor mik, és mi Európa? Emlékeztet arra, hogy eredetileg a Szovjetunió volt az, amely Európa ellen fordult a Molotov–Ribbentrop paktummal: a titkos záradékot Oroszország csak 1989-ben ismerte el, és 1992-ben publikálták. Ma Oroszországban büntetendő úgy tekinteni, hogy a Szovjetunió csak 1941. június 22-től volt a németek ellenfele (ez volt a Barbarossa-támadás kezdete). Ezen a ponton a szerző megjegyzi, hogy az ukránok sem mentesek a történelem meghamisításától, és antiszemita megmozdulásaikra emlékeztet, már a középkortól is: az hogy ma igazuk van, nem jelenti, hogy ártatlanok voltak mindig is.

Ha szabad úgy mondani, a szerző megfordítja Kirill messianizmusát (megszabadítani Európát önmagától is), és úgy érvel, hogy Oroszország Európa része, és nem szabad Putyinnak megengedni, hogy leválassza az országát Európáról (63. o.). Ami már most is biztos, Ukrajna, ha veszít is, egységes nemzeté erősödött, és ebből

¹⁷ Vajon éppen ez nem járult hozzá az „államelhalás”-elmélet és más messianisztikus gondolatok sikeréhez, éppen Oroszországban? Ahogy hallottuk valaha egy elemzésben: Sztálin hitt az államelhalásban, de előtte, „próbaképpen még több államot hozott létre”, aztán majd meglátjuk... Meglátjuk. Önkényes értelmezéssel: „Szocializmus: a világ legsikeresebb »Legyünk gyorsan szegények!« módszere”.

nincs visszaút. Putyin mindenképpen veszít: országa gazdaságilag szétzúlik (θα τσαλακωθεί). Presztízse máris a múlté: a harmadik világ nem tud többé felnézni rá. Finnország és Svédország NATO-tag akar lenni. Valószínű, hogy új hidegháború tör majd ki. Ez új fegyverkezési versenyhez fog vezetni, amelyben a kivézt ország nem lesz képes helytállni (ezen a ponton veszített a Szovjetunió is). Kérdés, hogy Amerika képes lesz-e Kínával szemben megállni a helyét, de az biztos, hogy Oroszországnál ellenállóbb lesz.

2022. február 24-e meg fog maradni a történelemben. Esetlegesen lidérces következményekkel. A szerző csodálkozását fejezi ki, hogy a világ nincs eléggé tudatában annak, hogy mit jelenthet egy nukleáris összecsapás – akár csak annyiban is, hogy valahol bekövetkezik egy végzetes hiba. Úgy tesznek, mintha ez az eshetőség nem is létezne. Éberségre van szükség, a demokratikus világ nem szabad, hogy még egyszer gyávaságot mutasson. A nyugati demokráciák nem ismerték fel a Putyin-rezsim képviselte veszélyt, azt hitték, hogy megbízható partnerrel van dolguk. Megengedték a rezsimnek a pénzmosást Nyugaton, és ezzel a kleptokráciát segítettek hatalomra Oroszországban. Elnézték a Krím-félsziget elcsatolását (kényelmetlen történelmi aszociációkkal). Európa ébredőben van. „Hogy mi lesz a jövőben, nem tudom”, írja a szerző, „de az ukránok ebben a pillanatban valami fontosat bizonyítanak: lehetséges egyszerre védeni a nemzeti érdekeket és a demokráciát”.

Mire az olvasó kézbe veszi ezt az írást, jegyzi meg a szerző, sok minden másként lesz már. Egy valami azonban soha nem fog változni: a 2022. február 24-i támadás Ukrajna ellen igazságtalan volt (67. o.).

Kényelmetlen lenne, a jelen sorok írója véleménye szerint, fenntartásokkal élni, és rámutatni az ukrán kisebbségek helyzetére. A harcok jelentős dél-ukrajnai görög városokat tönkretettek, most – az egy éves évfordulón – éppen Odesszát lövik rakétával. A görögök nem ezzel foglalkoznak. Ukrajna végveszélyben van, Oroszország nem győzhet, most ez a fontos! A most félretett kérdések előkerülnek majd Ukrajna EU-csatlakozása alkalmával.

Bár a könyv azzal végződik, hogy nem lehet tudni, mit hoz a jövő, és mennyiben változnak az események, mire megjelenik, és az

olvasók kezébe kerül, kimondható, hogy fél évvel a megjelenése és egy évvel a hadműveletek megkezdése után a megállapításai és az aktualitása változatlanok.

Σταῦρος Ζουμπουλάκης Ἐπιμέλεια (Sztavrosz Zubulakis, szerk.): Γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Ρωσίας ἐναντίον τῆς Οὐκρανίας (Oroszország háborúja Ukrajna ellen), Ἀθήνα: Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλλάδος, (Athén: Görög Nemzeti Könyvtár], 2022. 67 o.

Katona L. Endre

A cowboy mint amerikai elnök-figura

Az amerikai emberek lelkében és szívében a határvidék az egyik legerősebben létező mítosz. A tízévenkénti népszámlálási eredmények hatására az ezt végző kormányhivatal 1890-ben bejelentette, hogy a határvidék, vagyis a keletről nyugatra tartó amerikai vándorlás legnagyobb, szórványosan lakott és kevésbé megművelt része lezárult. Ez új helyzetet teremtett az amerikai jövőt illetően. Az ideges társadalmat érintő kérdésekre az első átfogóbb választ egy fiatal történész adta meg. *Frederick Jackson Turner* 1893-ban az Amerikai Történet-szek Szövetségének chicagói találkozóján olvasta fel dolgozatát, ami nemsokára ünnepelt tézis lett. Tömören összefoglalva, a határvidék-elmélete azt állította, hogy a határvidéknek nemzetformáló szerepe és az amerikai demokrácia sajátosságának kialakulásában hatalmas része volt az eltelt több mint majdnem háromszáz esztendőben. Turner a maga részéről a természetes határok és az amerikai expanzió közötti kapcsolatot, mint történelmi helyzetet vizsgálta. Számára a határvidék a civilizáció és a vadon találkozási területe volt, ahol az amerikai ember állandóan újjászületik. De miközben a maga képére próbálja alakítani a vadont, ő maga is megváltozik, és Turner szerint ez a megváltozott személy az igazi amerikai. Turner a határvidéken végbement változásoknak tudta be az amerikai demokrácia kifejlődését, és az amerikai karakter kialakulását is. Turner tézise hatalmas siker volt, és közel három évtizedig meghatározó történelmi értelmezést adott az addigi amerikai tapasztalatra és különösen annak sikerére. Sőt, a gondolat olyannyira bekerült a közbeszédbe, hogy az 1930-as és 1940-es évektől több elnök – köztük Franklin D. Roosevelttel vagy John Fitzgerald Kennedyyel – is hivatkozott rá, idővel pedig a mindig elérendő új amerikai céllá változott: (az amerikai)